A ZONGORATANÁRNŐ LÁNYA. EGY, A NATO ELLENI HÍRSZERZÉSRE IRÁNYULÓ SIKERTELEN KÍSÉRLET A KULTURÁLIS KAPCSOLATOK FEDÉSÉVEL

Pál István

Összefoglaló:

Amikor 1955. március 7. és 12. között megtartották a szocialista országok állambiztonsági szerveinek első értekezletét, amely rögzítette az együttműködés módjait és az egyes szolgálatokra háruló feladatköröket, a Belügyminisztérium (BM) Hírszerző Főosztályának Nyugat-Németország, az USA, Anglia, Franciaország, Ausztria és Jugoszlávia legfontosabb állami, politikai és gazdasági intézményeibe, valamint az összes nyugati ország tudományos-technikai információszerzés szempontjából szóba jöhető objektumába kellett beépülnie. Ezzel egy időben ugyanakkor a Vatikán, az ENSZ és a nemzetközi szervezetek sora is kitüntetett figyelmet kapott.[1] A hírszerzés ez utóbbin mindenekelőtt az Európai Szén- és Acélközösség, az Európai Gazdasági Együttműködési Bizottság, valamint a NATO (North Atlantic Treaty Organisation – Észak-atlanti Szerződés Szervezete) elleni munkát értette.[2] Amikor 1949. április 4-én a berlini blokádra válaszul Nyugat-Európa védelmének szavatolása érdekében megalakult a NATO, a főhadiszállása először a 13 Belgrave Square London cím alatt működött, majd 1952 tavaszán ideiglenes jelleggel átköltözött a párizsi Chaillot-palotába, mielőtt elfoglalta volna helyét a 16. kerületi Porte Dauphine térhez közeli irodaegyüttesben.[3] A szervezet ezzel tudtán kívül feldobta a magas labdát, mivel az 1950-es évek elejétől az amerikai és nagy-britanniai hálózat lebukásával párhuzamosan Franciaország lett a szovjet hírszerzés legfontosabb információforrása. A párizsi rezidentúra 50 hálózati személye között a Külügyminisztérium (fedőnevén IZVEROV), a Honvédelmi Minisztérium

1 Okváth Imre (2001): Jelentés a szocialista országok állambiztonsági vezetőinek titkos moszkvai tárgyalásairól, 1955. március 7–12. *Hadtörténelmi Közlemények,* 114. évf. 4. sz. 689–706.

2 Tóth Eszter (2013): A politikai és gazdasági hírszerzés szervezettörténete 1945–1990. In: Cseh Gergő Bendegúz – Okváth Imre (szerk.): *A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962.* Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó, Budapest. 398–400.

3 Lord Ismay (1954): *NATO. The First Five Years 1949–1954.* North Atlantic Treaty Organization, Paris. 55–65.

(fedőnevén LAVROV) és a Tengerészeti Minisztérium (fedőnevén PIGO) egy-egy tisztviselője is felbukkant.[4] A DST (Direction de la Surveillance du Territoire – Területmegfigyelési Igazgatóság) a legújabb vizsgálatok szerint ugyan mentes maradt a KGB által történő behatolástól,[5] a francia elhárításnak azonban egészen 1958-ig meg kellett küzdenie a IV. Köztársaságra jellemző kormányválságokkal, valamint a szolgálat politikai célú felhasználására irányuló törekvésekkel.[6] A kedvező operatív helyzetet a magyar hírszerzés már nem tudta kihasználni, ti. 1956. október 23-án Budapesten kitört a forradalom,[7] majd a november 4-i szovjet intervenciót követően az ország diplomáciai elszigeteltségbe került. A NATO-tagállamai sorban vezették be a magyar diplomácia elleni megtorló és büntető intézkedéseket. Miután a budapesti francia követség 1957. február 25-től március 2-ig szigorú hatósági ellenőrzés alá került, a PP (Prefecture de Police – a Párizsi Rendőr-főkapitányság) is hasonló intézkedésekhez folyamodott. A közrendvédelmi osztály (Voie Publique)[8] egyenruhás rendőrökkel állandó felügyelet alá vonta a magyar követséget, a Renseignements généraux (Általános Tájékoztató Szolgálat – a politikai rendőrség)[9] pedig elkezdte zaklatni annak ügyfeleit és látogatóit. Ahogy viszont 1957 folyamán (olasz) és francia részről megindult a lassú közeledés Kádár János kormánya felé,[10] a BM II/3. (Hírszerző)[11] Osztály – a Charles de Gaulle nevével fémjelezhető V. Köztársaság 1958-as megalakulása utáni években a keleti blokk számára még mindig kedvezőnek mondható operatív helyzetre való tekintettel[12] – Párizsban próbálta előmozdítani a titkos információk gyűjtését. A NATO talán azért is került előtérbe a célpontok között, mert egy kormányközi együttműködé-

---

4 Andrew, Christopher – Mitrohin, Vaszilij (2000): *A Mitrohin-archívum. A KGB otthon és nyugaton.* Talentum Kiadó, Budapest. 466–468.

5 Merlen, Éric – Ploquin, Frédéric (2003): *Carnets Intimes de la DST. 30 ans au cœur du contre-espionage française.* Fayard, Paris. 325–343.

6 Bernet, Philippe (1975): *Roger Wybot et la bataille pour la DST*. France Loisirs, Paris. 119–498.

7 Simándi Irén (2022): „… Felkelés Magyarországon." A Szabad Európa Rádió Magyar Osztálya munkatársainak visszaemlékezései az 1956-os forradalom napjaira. In: *Polymatheia Művelődés- és neveléstörténeti folyóirat,* 1-2. DOI 10.51455/Polymatheia.2022.1-2.06

8 Arrighi, Jean-Pierre – Asso, Bernard (1979): *La Police Nationale. Missions et Structures.* Editions de la Revue, Paris. 179–181.

9 Berliere, Jean-Marc – Lévy, René (2011): *Histoire des polices en France, de l'Ancien Regime á nos jours.* Le Grand Livre Du Mois, Paris. 275–276.

10 Kecskés D. Gusztáv (2007): *Franciaország és a magyar forradalom, 1956.* História – MTA Történettudományi Intézete, Budapest. 222–230.

11 Palasik Mária (2013): A BM II/3. (Hírszerző) Osztály. In: Cseh Gergő Bendegúz – Okváth Imre (szerk.): *A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962.* Budapest: Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó. 58–67.

12 Andrew, Christopher – Mitrohin, Vaszilij: i. m. 469–473.

sen alapuló nemzetközi szervezet elleni kémkedés lelepleződése kevésbé mérgezte volna a kétoldalú viszonyt, mint valamely tagállam kormányzatába történő beépülés. Noha a most következő történet jórészt Franciaországban játszódik, a magyar állambiztonság egy brit állampolgárt tervezett a céljaira felhasználni, ami kezdettől bukásra volt ítélve.

Kulcsszavak: NATO, hírszerzés, elhárítás, kulturális kapcsolatok

Abstract

When the first meeting of the state security agencies of the socialist countries was held between March 7 and 12, 1955—a meeting that established the methods of cooperation and the responsibilities assigned to each agency—the Intelligence Department of the Ministry of the Interior was tasked with infiltrating the most important state, political, and economic institutions in West Germany, the United States, England, France, Austria, and Yugoslavia, as well as any other entities in Western countries that might be of interest from the perspective of scientific and technical intelligence gathering. At the same time, however, the Vatican, the United Nations, and a range of international organizations also received special attention. In the latter context, intelligence work primarily focused on countering the European Coal and Steel Community, the European Economic Cooperation Committee, and NATO (North Atlantic Treaty Organization). When NATO was established on the 4th of April, 1949, in response to the Berlin Blockade to guarantee the defence of Western Europe, its headquarters were initially located at 13 Belgrave Square in London, then moved temporarily to the Chaillot Palace in Paris in the spring of 1952, before taking up residence in an office complex near Porte Dauphine Square in the 16th arrondissement. In doing so, the organization unwittingly set the bar high, since, starting in the early 1950s—as American and British networks were being exposed—France became the most important source of information for Soviet intelligence. Among the 50 agents of the Paris residency, one official came from the Ministry of Foreign Affairs (code name IZVEROV), one from the Ministry of Defense (code name LAVROV), and another from the Ministry of the Navy (code name PIGO). Although the DST (Direction de la Surveillance du Territoire) remained free of KGB infiltration according to the latest investigations, French counterintelligence had to contend until as late as 1958 with the government crises characteristic of the Fourth Republic, as well as with attempts to exploit the service for political purposes. However, the Hungarian intelligence was not able to capitalize on the favourable operational situation, as the revolution broke out in Budapest on the 23rd of October, 1956, and, following the Soviet intervention on the 4th of November, the country found itself in diplomatic isolation. NATO member states successively introduced

retaliatory and punitive measures against Hungarian diplomacy. After the French Embassy in Budapest came under strict official surveillance from the 25th of February to the 2nd of March, 1957, the PP (Prefecture de Police—the Paris Police Headquarters) also resorted to similar measures. While the Public Order Division (Voie Publique) placed the Hungarian Embassy under constant inspection with uniformed police officers, the Renseignement Généraux (General Intelligence Service—the political police) began harassing its clients and visitors. However, as a slow rapprochement with János Kádár's government began in 1957 on the part of Italy and France, the BM II/3. (Intelligence) Department—in light of the operational situation that could still be considered favourable to the Eastern Bloc in the years following the establishment of the Fifth Republic in 1958, epitomized by the name of Charles de Gaulle—sought to promote the collection of classified information in Paris. NATO may have come to the forefront among the targets because the exposure of espionage against an international organization based on intergovernmental cooperation would have poisoned bilateral relations less than infiltration into the government of a member state. Although the story that follows took place largely in France, the Hungarian secret service planned to use a British citizen for its own purposes—a plan that was doomed to fail from the start.

Keywords: NATO, intelligence, counterintelligence, cultural relations

Bevezetés

1960 tavaszán Adele Franklin zongoratanárnő, egy wimbledoni zeneiskola tulajdonosa,[13] azzal a kéréssel fordult Báti László londoni magyar kulturális attaséhoz – egyben a rezidentúra „Aradi" fedőnevű titkos munkatársához,[14] azaz a hírszerzőtisztek legjobban felkészült segédéhez[15] –, hogy adjon számára engedélyt a követségi sajtóiroda által Bartók Béla zeneszerzőről (1881–1945) összegyűjtött szakirodalmi művek és fényképtár megtekintéséhez egy, a művész pályafutásáról szóló előadás céljára. Mivel a Workers Educational Association (Munkások Kulturális Egyesülete) égisze alatt megrendezett előadáson Báti nem vehetett részt, Miss Franklin elintézte, hogy néhány általa meghívott vendéggel együtt meghallgathassa a Jean Morris zongoraművésznőnél megrendezett előadást és az illusztráció gyanánt rögtönzött hangversenyt. Az atta-

13 Adele Franklin Studio. *Musical Times,* 92. évf. 1298. sz. 1951. április. 150.

14 Pál István (2016): Egy „független" jogi tanácsadó. Tarján Imre esete a londoni magyar hírszerző rezidentúrával. *Betekintő,* 9. évf. 1. sz. 9.

15 Takács Tibor (2024): Ügynökök, hálózatok, jelentések. Az állambiztonsági besúgóhálózat történetei. Jaffa Kiadó, Budapest. 155.

sé az est végén beszélgetésbe bocsátkozott a tanárnővel, akitől megkérdezte, hogy miként viszonyulna egy londoni Bartók Bizottság vagy zenei társaság megalapításához. Miss Franklin ezt lelkesen fogadta, csakhogy a Külügyminisztérium az erre vonatkozó évenkénti felterjesztések ellenére sem hozott döntést.[16] A magyar állami szervek tétovázásában jelentős szerepe lehetett annak, hogy a Humphrey Searle és William Walton zeneszerzők által 1950-ben életre hívott Liszt Society az angol politikai és kulturális elit széles körű támogatásával működött.[17] (Mindezek tudatában kimondható, hogy a londoni Liszt Ferenc Társasággal az egyenlőtlen pénzügyi feltételek miatt akkor is nagyon nehéz lett volna versenyezni, ha a kétoldalú viszony kiegyensúlyozottabb.) Miss Franklin az ügyben beszélt az Angol–Magyar Baráti Társaság (AMBT) titkárával Báti elgondolásáról, de közben aggodalmát hangsúlyozta annak kapcsán, hogy bölcs dolog-e az ő részéről, hogy ilyen komolyan barátkozik a Magyar Népköztársaság (MNK) képviselőivel.[18] A felvetés korántsem volt alaptalan, ugyanis az MI5 (Military Intelligence Section 5 – a brit kémelhárítás) ténylegesen is szoros ellenőrzés alatt tartotta a londoni magyar követséget,[19] ráadásul Báti László kulturális tanácsos az 1958. novemberi kinevezésével egy időben felkerült az MI5 hírszerzéssel gyanúsított személyeket tartalmazó listájára.[20]

1961 nyarán a Bartók–Liszt-évforduló megünneplésével összefüggésben szóba került egy fotókiállítás megszervezése, más nyugati városokhoz hasonlóan Londonban is szükség volt arra, hogy egy helybeli egyesület patronálja a rendezvényt. Báti Miss Franklint javasolta a titkári posztra, amit utóbbi szívesen el is fogadott, hogy aztán számtalan neves személyiséget kérjen fel a csatlakozásra. A többségük levélben igent mondott, így végül ősszel sor került a kiállításra. Az attasé szerint a 48-50 körüli, 185 cm magas, elvált tanárnő csinos volt, és talán túlságosan is közvetlennek tűnt.[21] Miss Franklin a Bartók–Liszt Bizottság tavaszi megalakulásával egy időben tett viszont egy megjegyzést arról, hogy 23 éves lánya a NATO párizsi központjában dolgozik. Mielőtt elutazott az ősszel Buda-

16 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) – XIX – J – 1 – j – Anglia 1945–1964 – 45-ös doboz – 003279 – 316/1960 – Tárgy: Bartókról szóló előadás. – London, 1960. IV. 2. 1.

17 Searle, Humphrey (1954): *The Music of Liszt.* Williams & Norgate limited. 1–123.

18 ÁBTL – 3. 2. 4 – K-846 – [„Arnold Frida"] – D-nek – Tárgy: Arnold Frida. – Jelentés. Párizs, 1962. III. 17. 18.

19 West, Nigel (1982): *A Matter of Trust. MI5 1945–72*. Weidenfield and Nicolson, London. 136.

20 The National Archives (TNA) Foreign Office (FO) 134922/ NH1903/10/G Information and Allied Activities of the Hungarian Legation in London. BOX No. 500 Parliament Street B. O. London, S. W. 1 London, 25 February, 1959.

21 ÁBTL – 3. 2. 4 – K-846 – [„Arnold Frida"] – D-nek – Tárgy: Arnold Frida. – Jelentés. Párizs, 1962. III. 17. 18–19.

pesten megrendezésre kerülő Bartók-fesztiválra, levélben arra kérte Báti Lászlót, hogy menjen el a lányához. A címét (4 Rue Charles Dickens, 16e) telefonon közölte vele.[22]

A szerző felvetése

Az olvasó részéről jogosan merül fel a kérdés: mi lehetett Adele Franklin célja, amikor a többi NATO-tagországhoz képest jóval szigorúbb brit titokvédelmi rendelkezések figyelmen kívül hagyásával felfedte az MNK diplomatája előtt, hogy lánya a keleti tömbbel szemben álló katonai szövetség alkalmazottja, akinek párizsi elérhetőségét ráadásul telefonon meg is adta? Minthogy a londoni magyar követség helyiségeit és távbeszélő vonalait az MI5 az 1940-es évek végétől lehallgatta,[23] Miss Franklin jó eséllyel az MI5 kérésére szivárogtatta ki, hogy a lánya hol dolgozik, amit a Double-Cross Operation (kettős ügynöki játszma) első lépéseként is értelmezhetünk.[24] Mi az oka annak, hogy a brit elhárítás a zongoratanárnőt kérte fel e kényes feladatra? A legvalószínűbb változat szerint a magyar diplomaták elsősorban a londoni művészvilág képviselőivel kerülhettek szorosabb kapcsolatba, mivel a MNK és az Egyesült Királyság közötti párbeszéd sokáig szinte csak a kulturális szférára korlátozódott.[25] Az sem pusztán a véletlen műve, hogy az MI5 egy pályakezdő irodai alkalmazottat hozott a BM II/3. Osztály látókörébe, ugyanis a keleti blokk hírszerzői hamar felismerték: az USA kormányzatában és az általa dominált szervezeteknél a titkos iratokba való betekintés nem a hierarchiában elfoglalt pozíciótól függ. Egy titkárnő, akinek az összes bizalmas természetű dokumentum átmegy a kezén, sokkal értékesebb forrás lehet bármely magas rangú vezetőnél, ráadásul esetleges sérelmei miatt könnyebben áldozatul eshet a beszervezésére irányuló próbálkozásoknak.[26]

---

22 ÁBTL – 3. 2. 4 – K-846 – [„Arnold Frida"] – A-nak – Tárgy: Miss Franklin. – Jelentés. London, 1961. X. 3. 10.

23 Wright, Peter (1987): *Spy Catcher. The Candid Autobiography of a Senior Intelligence Officer with Paul Greengrass.* Viking Penguin Inc., New York. 70.

24 Andrew, Christopher (2009): *The Defence of the Realm. The Authorized History of MI5.* Allen Lane, London. 241–262.

25 M. Madarász Anita (2023): *Kulturális csatatér. Brit–magyar diplomácia, 1945–1970.* Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest. 280–296.

26 Olson, James M. (2019): *To Catch a Spy. The Art of Counterintelligence.* Georgetown University Press, Washington, DC. 119–121.

A kapcsolatfelvételi utasítás és a budapesti zenei fesztivál

Amikor Báti Lászlót áthelyezték Párizsba,[27] „Lovas" (Mészáros József rendőr alezredes, a francia vonalon illetékes E-alosztály vezetője[28]) jelezte, hogy Miss Franklin nem vett részt a Bartók-fesztiválon, így „Barna" (Nyúl István rendőr őrnagy, párizsi rezidens[29]) utasítást kapott Báti beszámoltatására, a részletes jelentésről és a tanárnő leveléről készült fotómásolatot pedig fel kellett terjeszteni a budapesti központnak. Az alosztályvezető előírta az ifjú hölgy lakóhelyének ellenőrzését, amely alapján lehet dönteni a kapcsolatfelvételről. Az akció az anya levelének átadására épült, a titkos munkatársnak már az első alkalommal a nő bizalmába kellett férkőznie. A viszony elmélyítése szerepelt az első helyen, a jelölt foglalkozásáról és beosztásáról a további érintkezés során lehetett érdeklődni.[30] A BM II/3. Osztálya hadilábon állt a tényekkel, ti. Miss Franklin a Bartók–Liszt Fesztivál égisze alatt megismerkedett Tantos László zenetanárral, akit szeretett volna vendégül látni a karácsonyi ünnepek közötti időszakban. A tanárnő egyrészt a brit zenei élettel tervezte megismertetni kollégáját, másrészt a magyar zeneoktatási módszerekről szeretett volna tőle előadást hallani a zeneiskolájában. Nagy Lajos, az új londoni kultúrattasé a meghívást valahol beilleszthetőnek látta a csereprogramok sorába, ám Szilágyi Béla követ úgy vélte, a két szakmabeli emberileg is közel került egymáshoz. Egyúttal azt sem zárta ki, hogy Tantos kérte a meghívólevelet.[31] Szurdi Márta külügyminisztériumi tanácsos nem akart akadályt gördíteni Tantos londoni útja elé, amennyiben magatartása ellen nem merült fel kifogás,[32] Pataki János, a Kulturális Kapcsolatok Intézete (KKI) igazgatója viszont jelezte, hogy Tantos semmilyen hivatalos formában nem működött közre a zenei esemény lebonyolításában.[33] Amikor Nagy Lajos rákérdezett a tanárnőnél budapesti ismerősére, kiderült, hogy Miss Franklin Tantos Lászlóval az egyik koncertjén találkozott.[34] A Belügyminisztérium és a párt felső vezetése viszont nem lelkesedett az

---

27 M. Madarász Anita: i. m. 313.

28 Palasik Mária: i. m. 85–86.

29 Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián (2008): *Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956–1990.* 1956-os Intézet – Corvina, Budapest. 457.

30 ÁBTL – 3. 2. 4 – K-846 – [„Arnold Frida"] – 169. D. sz. utasítás – Barna Elvtársnak! Párizs. – Tárgy: Miss Franklin ügye. – 1961. X. 23. 6–7.

31 MNL OL – XIX – J – 1 – j – Anglia 1945–1964 – 45-ös doboz – 001940 – 1073/1961. – Tárgy: Miss Franklin kérése. – London, 1961. X. 27. 1–2.

32 MNL OL – XIX – J – 1 – j – Anglia 1945–1964 – 45-ös doboz – 008114/1961. – Tárgy: Miss Franklin kérése. – Budapest, 1961. XI. 13. 1.

33 MNL OL – XIX – J – 1 – j – Anglia 1945–1964 – 45-ös doboz – 008414/1 – Kulturális Kapcsolatok Intézete – Tárgy: Miss Franklin kérése – Budapest, 1961. XII. 5.

34 MNL OL – XIX – J – 1 – j – Anglia 1945–1964 – 45-ös doboz – 008414/1 – 152/1962 – Tárgy: Miss Franklin kérése. – London, 1962. II. 2. 1.

Angliába szóló meghívások számának gyors növekedése miatt, mert úgy érezték, hogy brit részről jobbára a rendszerrel szemben többé-kevésbé kritikus, a követséggel jó kapcsolatot tartó értelmiségieket preferálják.[35]

A végzetes operatív hiba

Báti a valóságban a többszöri felszólítás ellenére is halogatta az első lépést, ráadásul Miss Franklintől nem volt nála levél. Végül, az átállás nehézségeit követően, nem sokkal karácsony előtt ő maga írt a lánynak. Ekkor megadta címét és telefonszámát, valamint azt, hogy mikor tartózkodik otthon.[36] Báti azonban figyelmen kívül hagyta, hogy a Richelieu bíboros által 1585-ben létrehozott Cabinet Noir jóvoltából a postai küldemények ellenőrzése Franciaországban is évszázados múltra tekint vissza.[37]

Mivel a fiatal nő nem válaszolt a levélre, a Párizsi Magyar Intézet igazgatója 1962. január 12-én elment a Párizs 16. kerületében lévő címre. A házfelügyelő kissé kelletlenül megmutatta neki, hogy a hölgy hol lakik, de hiába kopogtatott. Amikor három nappal később Báti ismét arra járt, egy 25 év körüli nő nyitott ajtót. Amikor a titkos munkatárs kimondta a Franklin nevet, Miss June Werry elmondta neki, hogy Franklin a tanárnő leánykori neve, akinek a lánya, Nina Jones valóban ott lakott. Szerinte Báti az ide küldött levelét pontatlanul címezhette meg, és az emiatt elkallódhatott. A hölgy elmondása szerint kolléganője december elején kilépett a NATO-tól, és visszatért Londonba, ahol iparművészettel foglalkozik. Miss Werry azóta egy másik angol lánnyal bérelte a lakást. A házfelügyelő velük szembeni kritikus attitűdjét az magyarázta, hogy az általuk szervezett baráti összejövetelek többsége sokszor elég nagy zajjal járt.[38] A társasházban élő idősebb emberek valószínűleg kritikusan szemlélték a francia kultúra ekkoriban kezdődő amerikanizálódását, ami különösen a rock and roll térhódításában volt tetten érhető.[39] 1962-ben már megszületett az új tengerentúli eredetű könnyűzene sajátosan brit változata is, amely a zenészek viselkedése miatt még inkább a meglepetés erejével hathatott.[40]

---

35 M. Madarász Anita: i. m. 279–280.

36 ÁBTL – 3. 2. 4 – K-846 – [„Arnold Frida"] – D-nek – Tárgy: A. Franklin leánya. – Jelentés. Párizs, 1962. I. 2. 9.

37 Deacon, Richard (1990): *The French Secret Service*. Grafton Books, London. 17–35.

38 ÁBTL – 3. 2. 4 – K-846 – [„Arnold Frida"] – D-nek – Tárgy: Franklin – Miss Werry. – Jelentés. Párizs, 1962. I. 20. 13–14.

39 Gueldry, Michel (2009): The Americanization of France. *Yale French Studies,* 62. évf. 116/117. sz. 43–45.

40 Spitz, Bob (2008): *A Beatles teljes története.* Európa Könyvkiadó, Budapest. 7–309.

A Belügyminisztérium kritikai észrevételei

A D-alosztály 1962. január 22-én viszont számonkérte a párizsi rezidenst, amiért nem tudósított arról, hogy a levél postázásán kívül milyen intézkedés történt. A tanárnő lányának tartózkodási helyét alaposan szemügyre kellett volna venni, enélkül ugyanis a kapcsolatfelvétel módjáról sem születhetett jó döntés. Az alosztályvezető szerint az előzetes vizsgálat elmulasztásával a rezidentúra rendkívül súlyos hibát követett el, ugyanis a NATO megtiltotta alkalmazottainak a szocialista országok képviselőivel a hivatalos ügyeken kívül történő érintkezést. Ez viszont azt jelentette, hogy Nina Jones jó eséllyel nem fog válaszolni Báti levelére, és a személyes találkozó elől is kitér. Az írásos megkeresést már csak amiatt is el kellett volna kerülni, mert a NATO beosztottjait ellenőrzik, így a levélből Báti pontos címének és telefonszámának ismeretében rájöhettek a közeledés céljára. A meghatározott ellenőrző intézkedések után Báti Lászlónak mindenképp meg kellett látogatnia Nina Jonest a Miss Franklin kívánságára való hivatkozással. A beszélgetés keretében olyan helyzet kialakítására kellett törekednie, hogy további találkozókra kerüljön sor. Az első alkalommal a titkos munkatárs csak a zongoratanárnővel közös élményeiről mesélhetett az ifjú hölgynek, nehogy az idő előtti, feltűnő érdeklődés a jelölt visszahúzódásához vezessen. Az alosztályvezető tisztázni kívánta, hogy Miss Franklin egyáltalán átadta-e a levelet Báti tanácsosnak. A BM II/3. Osztály látott lehetőséget az ügyben, azonban ehhez Nyúl őrnagy részéről határozottabb irányítást kért. A titkos munkatársak részéről nem fogadhatott el olyan kifogást, hogy megfeledkeztek az ügyről. Nina Jones lakhelyének tanulmányozásáról legkésőbb február 15-én be kellett számolnia.[41]

Utasítás Londonnak!

A D-alosztály 1962. február 20-án arról értesítette a londoni rezidentúrát, hogy Nina Jones időközben kilépett a NATO Logistic Division állományából, és visszatért Londonba. A hirtelen elhatározásnak az volt az oka, hogy anyja váratlanul kórházba került, és az operációt követően mellette akart maradni. A kultúrattasé utasítást kapott Adele Franklin meglátogatására és lánya helyzetének tisztázására, valamint Nina Jonesszal a személyes kapcsolat kialakítására. Az érintkezés folyamatosságát valamilyen kulturális rendezvényre való meghívással vagy ellenszolgáltatás fejében magyar–angol vagy francia–angol fordításokra való felkéréssel kellett

41 ÁBTL – 3. 2. 4 – K-846 – [„Arnold Frida"] – 216. D. sz. utasítás – Barna Elvtársnak! Párizs. – Tárgy: Miss Franklin, a továbbiakban Arnold Frida ügye. – 1962. I. 22. 11–12.

megteremteni. A távlati cél az lett volna, hogy Nina Jones segítségével tájékozódjanak azokról a NATO-beosztottakról, akiknek magyaros hangzású neve van. (1. Madame Berecz, a főtitkár személyi igazgatója. 2. Mr. R. Lüke, a központi pénzügyi és tervosztály részlegvezetője. 3. Madame M. Bíró, a politikai ügyek osztályán a tájékoztató szolgálat vezetője. 4. Mr. E. Fischer, a magasépítési osztály főelőadója. 5. Mr. M. Mura, a mélyépítési részlegen a politikai osztály beosztottja. 6. Mr. I. Jordan, a NATO-központ végrehajtó titkárságán a gazdasági bizottság titkára. 7. Mr. V. Alpár, a nemzetközi kapcsolatok részleg beosztottja. 8. Mr. F. Baloch, a központi személyzeti szolgálat beosztottja. 9. A. Simon, a központi személyzeti szolgálat biztonsági tisztviselője. 10. Madame C. Varga, a központi személyzeti szolgálat konferenciaszervezője. 11. Mademoiselle Odile Simon, a belga küldöttség irattárosa.[42]) A felsorolt személyekről a szigorú nyugat-európai adatvédelmi törvények miatt nem tudunk többet, azonban kérdéses, hogy közülük hány személy volt magyar származású, és ők mennyire tartották a kapcsolatot az anyaországgal.

Utasítás Párizsnak

Ezzel párhuzamosan Báti újabb kritikai észrevételeket kapott Budapestről, mivel továbbra is hiányzott belőle a kezdeményezőkészség. Nina Jones angliai körülményeinek feltárására nem tett javaslatot, pedig fontos lett volna a NATO-ra vonatkozó ismereteinek megszerzése, ugyanakkor June Werry személyével történő foglalkozásra sem merült fel a részéről bármilyen elképzelés. A NATO-vonatkozású ügyeket, mindenekelőtt a telefonkönyv feldolgozását, a párizsi rezidensnek személyesen kellett irányítania. Báti Lászlótól egy, a tanárnővel és lányával kialakítandó ismeretségről szóló részletes beszámolót vártak Budapesten. Ezzel együtt fel kellett vázolnia, hogy a londoni rezidentúra egyik emberén keresztül milyen ajándékot tudna küldeni Miss Franklin részére, és mi lehet az a tárgyalási alap, amelynek jóvoltából fenntartható volna a rendszeres érintkezés. A Párizsi Magyar Intézet igazgatójának úgy kellett készülnie, hogy June Werry a legjelentősebb kapcsolata, akivel folyamatos összeköttetésben kell lennie. A kezdeti időszakban az intézeti zenehallgatásokat erre fel lehetett használni, de ezt fokozatosan ki kellett iktatni, mert ha élményeiről beszámol a munkahelyén, a NATO biztonsági szolgálata azonnal eltiltaná az újabb találkozástól. Nina Jones volt lakótársának érdeklődési köre is tisztázásra szorult, mert ez alapján dőlt el, be kell-e vonni mást is

[42] ÁBTL – 3. 2. 4 – K-846 – [„Arnold Frida"] – V/20. D. sz. utasítás – Szirtes Elvtársnak! London. – Tárgy: Nina Jones – a jövőben Arnold Frida – ügye. – 1962. II. 20. 23–24.

az ügybe. Az életkor alapján „Sümegi" (Bene Ede)[43] és egy „Dávid" fedőnevű titkos munkatárs jöhetett számításba. Az érintkezés csak személyes lehetett, ugyanis a korábbi levelet jó eséllyel elkobozták, és Nina Jones feltehetően emiatt lépett ki munkahelyéről. A NATO-ra vonatkozó kérdésekkel Ms. Werryt nem volt szabad zaklatni, azt kellett vele éreztetni, hogy a személyes rokonszenv hatására közelednek hozzá. Nyúl István őrnagynak javaslatot kellett készítenie June Werry körülményeinek alapos feltárására és megközelítésére.[44]

A lakótárs és az attasé közös programja

Báti március közepén nem épp a legjobbkor kereste June Werryt, mivel az ifjú hölgy éppen akkor fürdött. Az intézetigazgató előbb bocsánatot kért, majd elpanaszolta, hogy Nina Jones nem válaszolt a levelére. Amikor a korábbi lakótárs közölte Nina pontos címét, Báti valótlanul azt állította, hogy Wimbledon helyett Wembleyt írt a borítékra. June Werry egyúttal csalódottságának adott hangot, amiért Báti nem küldte el a meghívót a Magyar Intézet hangversenyére. A kulturális attasé szerint az értesítés elkallódott a posta hibájából, majd kárpótlásul felajánlott egy közös operalátogatást. Miss Werry ezt elfogadta, ugyanakkor arra hívta fel Báti figyelmét, hogy csupán április 16-ig marad Franciaországban. Ezzel egy időben elújságolta, hogy Adele Franklin már lényegében felépült a betegségéből. Miss Werry úgy vélte, hogy a zongoratanárnő hangulatán az is sokat fog javítani, ha a következő levelében beszámol neki az intézetvezetővel való találkozásáról.[45] Csakhogy a 20. század elejétől a brit nemzetbiztonság első lépcsőjének tekinthető levélellenőrzés jóvoltából az MI5 is értesülhetett a fejleményekről.[46]

Báti március 23-án ismét az otthonában kereste fel Miss Werryt, akivel végül március 29-én ment el az Opera Comique előadására. A zenei program előtt egy közeli kávéházban sor került egy rövidebb beszélgetésre. A 25 éves nő láthatóan rossz hangulatban készült elhagyni Párizst, hiszen baráti köre ott maradt. A tervei szerint pár hetet szüleivel tölt Londonban, ahonnét egy olasz ismerőse tervezővállalatához megy dolgozni. Miss Werry titkárnőképzőt végzett, 1960-ban került a NATO-hoz, ahol

---

43 Pál István (2019): Célkeresztben a magyar kultúra. – Szemelvények a Párizsi Magyar Intézet rendőri ellenőrzésének gyakorlatából: 1961–1963. *Nemzet és Biztonság* 12. 1. 122. DOI: 10.32576/nb.2019.1.10

44 ÁBTL – 3. 2. 4 – K-846 – [„Arnold Frida"] – 232. D. sz. utasítás – Barna Elvtársnak! Párizs. – Tárgy: Arnold Frida ügye. – 1962. II. 27. 20–22.

45 ÁBTL – 3. 2. 4 – K-846 – [„Arnold Frida"] – D-nek – Tárgy: June Werry. – Jelentés. Párizs, 1962. III. 17. 15.

46 Walton, Calder (2013): *Empire of Secrets. British Intelligence, the Cold War and the Twilight of Empire.* London: HarperPress. 11–23.

letette a gyors- és gépírói vizsgákat. A munkahelyén angolul folyt az ügyvitel, francia alkalmazott nemigen akadt. Az addigi tevékenységéről alig tett említést, az egyetlen politikai tárgyú megjegyzése az algériai tűzszünet fogadtatására vonatkozott.[47] June Werry egyrészt rámutatott egy olyan tendenciára, amely egyáltalán nem nyerte el Charles de Gaulle francia köztársasági elnök tetszését. A tábornok a hazája által a NATO-ba delegált tisztviselők alacsony számából és az angol nyelv szupremáciájából azt a következtetést vonta le, hogy az angolszász hatalmak őt nem tekintik egyenrangú félnek, holott az észak-atlanti szövetség irányítását Washington–London–Párizs-tengely mentén képzelte el.[48] A tűzszüneten az 1962. március 18-án aláírt eviani egyezményt értette, amelynek köszönhetően Algéria elindult a függetlenséghez vezető úton, viszont az OAS (l'Organisation de l'Armée Secrète – a Titkos Hadsereg Szervezete) nevű szélsőjobboldali tiszti csoportosulás ezt terrorcselekményekkel próbálta megakadályozni.[49]

Miss Werry elismerte, hogy Nina Jones hozzá hasonlóan nem szeretett a NATO kötelékében dolgozni, aminek legalább ugyanakkora szerepe volt a Londonba való visszatérésében, mint anyja betegségének. June szerint Nina azóta modellként próbált érvényesülni, hiszen a zenei pályához hiányzott belőle az elhivatottság. Báti szerint Miss Werry udvariassága ellenére is tartózkodóan viselkedett. Láthatóan attól félt, hogy valamelyik ismerőse meglátja őket, ami kellemetlen kérdésekkel fog járni. Az intézetvezető egyúttal sejtetni engedte, hogy Werry távozása nem önkéntes alapon történt.[50] A valóságban inkább arról lehetett szó, hogy a nő valamilyen különleges megbízatással egy védelmi kooperációban érdekelt tervezővállalathoz ment dolgozni, hiszen az 1960-as évek elején az olaszországi életszínvonal jelentősen elmaradt a brittől.

Nina Jones új pozícióban

Minthogy a KKI 1962 májusában kimondta, hogy a tanárnő kérésével illetékesség hiányában nem tudnak foglalkozni,[51] Adele Franklin érez-

---

47 ÁBTL – 3. 2. 4 – K-846 – [„Arnold Frida"] – D-nek – Tárgy: June Werry. – Jelentés. Párizs, 1962. III. 30. 16.

48 M. Szebeni Géza (2012): *Charles de Gaulle. Egy konzervatív forradalmár.* Magyar Szemle Könyvek, Budapest. 285–300.

49 Horne, Alister (2002): *The Savage War of Peace. Algeria 1954–1962.* History Book Club, New York. 505–534.

50 ÁBTL – 3. 2. 4 – K-846 – [„Arnold Frida"] – D-nek – Tárgy: June Werry. – Jelentés. Párizs, 1962. III. 30. 16–17.

51 MNL OL – XIX – J – 1 – Anglia 1945–1964 – 45-ös doboz – 001940/1 – Kulturális Kapcsolatok Intézete – 0013/16-1/62 – Tárgy: Miss Franklin kérelme – Budapest, 1962. V. 12. 1.

hetően tartózkodóbbá válhatott. Nagy 1962. július 4-re szóló ebédmeghívását csak hosszas egyeztetést követően fogadta el. Mint a beszélgetés során kiderült, a zongoratanárnő lánya franciatudásának és zenei érzékének köszönhetően Wilfrid Van Wyck (1904–1983) londoni impresszárió[52] irodájában lett titkárnő, és a Wigmore Hall-i hangversenyek szervezésével foglalkozott. Adele Franklin 2-3 hetes magyarországi útra készült, miután az ő közreműködésével is tervezett koncertturné a kevés jelentkező nyomán elmaradt, míg Nina augusztusban párizsi barátait szerette volna meglátogatni. Nagy úgy vélte: Nina Jones azért lett egy hangversenyszervező munkatársa, mert távoznia kellett a NATO-ból, ám ez esetben meg kellett tudni a munkaviszony megszüntetésének az okát. A másik változat szerint viszont fedőállásba került, ti. Van Wyck időről időre kapcsolatba került a Nemzeti Koncertirodával egy-egy magyar művész londoni felléptetésével összefüggésben, ugyanakkor előszeretettel szervezett turnékat az 56-ban elmenekült magyar művészek számára. Az impresszárió szoros baráti és üzleti viszonyt tartott fenn az Angol–Magyar Baráti Társaság nem sokkal azelőtt elhunyt elnökével,[53] Sir Eugene Goossens (1893–1962) zeneszerzővel.[54] A művész 1947 és 1956 között a Sydney-i Szimfonikus Zenekar vezetője volt, azonban egy Rosaleen Norton (1917–1979) nevű okkultista művésszel folytatott viszonya, szodómia és boszorkánysággal határos szellemidézések gyanújával rendőrségi eljárás alá került, majd botrányos körülmények közepette távozott Ausztráliából.[55] Goossens Van Wyck tanácsára már többször is lemondott magyarországi utazásáról, mivel utóbbi feleslegesnek tartotta a budapesti látogatást, ha a Kulturális Kapcsolatok Intézete nem engedélyezi a karmesteri fellépését. Goossens látogatása propagandaszempontok miatt jól jött volna a rendszernek, tehát Van Wyck tevékenysége óhatatlanul kárt okozott. Az attasé amiatt tért ki Nina Jones és Van Wyck kapcsolatára, mert számítani lehetett rá, hogy együtt utaznak Magyarországra üzletszerzés céljából. Ha a nő a valóságban mégis a NATO-nál maradt, akkor feltehető volt, hogy más célja lesz a látogatásának. Nagy emiatt Miss Franklin budapesti és Miss Jones párizsi tartózkodása alatt mindkettőjük alapos megfigyelését javasolta.[56]

---

52 Obituary Wilfrid Van Wyck. *Musical Times,* 125. évf. 1992. sz. 1984. január, 44.

53 ÁBTL – 3. 2. 4 – K-846 – [„Arnold Frida"] – A-nak – Tárgy: Találkozás Miss Adele Franklinnal. – Jelentés. London, 1962. VII. 4. 25–26.

54 Goossens, Renée (2003): *Belonging*. Sydney, ABC Books. 5–275.

55 Franklin, James (2022): Catholic Action, Sydney Style: Catholic Lay Organisations from Friendly Societies to the Vice Squad. *Journal of the Royal Australian Historical Society,* 108. évf. 2. sz. 190–201.

56 ÁBTL – 3. 2. 4 – K-846 – [„Arnold Frida"] – A-nak – Tárgy: Találkozás Miss Adele Franklinnal. – Jelentés. London, 1962. VII. 4. 25–26.

Az ügy lezárása

1963 tavaszának első hónapjában Farkasinszki Zoltán rendőr százados már nem látta értelmét a jelölttel történő további foglalkozásnak, mivel az operatív hibák következtében Nina Jonest elbocsátották a NATO kötelékéből, a visszatérésére érdemi esély nem mutatkozott, új munkakörében már nem voltak hírszerző lehetőségei, ráadásul a nőhöz fűződő viszony mindvégig felszínes maradt. Varga Sándor rendőr őrnagy, a francia és olasz vonalon illetékes 3-D alosztály vezetője[57] 1963. március 28-án az ügy lezárásáról döntött.[58]

Mi történt a szereplőkkel? Adele Franklin, Nina Jones és June Werry további sorsáról nem tudunk semmit, bár nagyon valószínű, hogy a zongoratanárnő már eltávozott az élők sorából.

Báti László 1966-ban tért haza Párizsból, öt éven keresztül a Közgazdaságtudományi Egyetem nemzetközi tanszékén, majd 1972-től ismét az Eötvös Loránd Tudományegyetemen tanított, végül 1973-ban kinevezték az angol tanszék vezetőjének. Az ismert nyelvész, tankönyvíró és műfordító 1978. szeptember 1-én hunyt el Budapesten.[59] Sajnos az ügy brit és francia olvasatát az iratok titkosítása miatt nem ismerjük, de nagyon valószínű, hogy az események kezdettől fogva a két nyugati hatalom irányítása alatt zajlottak. Az MI5 minden bizonnyal arra kívánta rávezetni a francia társszervet, hogy Báti László szoros kapcsolatban áll a magyar állambiztonsággal – a kettős ügynök játszmák egyik legfontosabb célja az ellenséges hírszerzők személyének és érdeklődési körének azonosítása, a kapacitásaik és anyagi forrásaik lekötése volt[60] – amihez a párizsi magyar intézet igazgatója ügyetlensége/motiválatlansága révén saját maga ellen szolgált bizonyítékkal. A beszervezési dossziéja szerint Báti 1958-tól volt a hírszerzés titkos munkatársa, akinek operatív munkáját az itthoni tartói nem minősítették túlságosan eredményesnek, ugyanis érdeklődését és kapcsolatait hiába próbálták a zenei vonalról a műszaki területre átirányítani. Ezért kiküldetése végeztével kizárták a hálózatból.[61]

---

57 Tóth Eszter: i. m. 417.

58 ÁBTL – 3. 2. 4 – K-846 – [„Arnold Frida"] – BM III/I. Csfség 3-D Alosztály – Tárgy: Dosszié felülvizsgálásáról és lezárásáról. – Határozat. Budapest, 1963. III. 28. 28.

59 Péter László (1994): Báti László (1909–1978). In *Új Magyar Irodalmi Lexikon.* I. köt. *I–Gy*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 160.

60 Olson, James M.: i. m. 85–103.

61 ÁBTL – 3. 2. 1 – Bt-925. – „Aradi" (Báti László). Évkör: 1958–1968. 1–193.